

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 372.881.111.1

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Баркасі В.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Обґрунтовано необхідність визначенні ключових компетенцій викладачів іноземних мов у сучасному суспільстві. Визначено сутність поняття «професійна компетентність викладача іноземних мов». Встановлено, що на сучасному етапі у магістрів-філологів, майбутніх викладачів іноземних мов, має бути сформовані цілий ряд компетенцій. Серед них: науково-дослідна, викладацька, корекційно-розвиваюча, консультаційна, культурно-просвітницька, організаційно-виховна та соціально-педагогічна. Запропоновано використання змішаної форми навчання як одного зі шляхів підвищення професійної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов.

Ключові слова: ключові компетенції, магістри-філологи, науково-дослідна, викладацька, корекційно-розвиваюча, консультаційна, культурно-просвітницька, організаційно-виховна, соціально-педагогічна компетенції.

Постановка проблеми. Поступове перетворення України в більш відкрите суспільство стало стимулювати широкий розвиток міжнародного співробітництва. Це суттєво посилило визнання різними соціальними групами необхідності оволодіння однією чи декількома іноземними мовами міжнародного спілкування, що, у свою чергу, вплинуло на соціальний статус іноземної мови як навчального предмета й поклало ще більшу відповідальність на професійну компетентність викладача іноземних мов. Крім того, розповсюдження нових інформаційних технологій, серед яких важливе місце посідають комп'ютерні мережі, можливість виходу в Інтернет, ставить особливі вимоги до підготовки фахівців з іноземних мов, пов'язуючи його імідж із професіоналом інноваційного типу.

В умовах нової освітньої парадигми, підготовка викладачів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, але і всієї вітчизняної культури, її інтеграції в загальнолюдське та європейське співтовариство.

Соціальна ситуація, що склалась, якісно поновому ставить проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності викладача, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної компетентності спеціалістів досліджувалася вітчизняними й зарубіжними науковцями. Так, учені (В.А. Адольф, Т.Г. Браже, С.Г. Вершловський, М.А. Галагузова, О.В. Добудько, М.К. Кабардов, І.Б. Котов, В.Ю. Кричевський, В.І. Маслов, Т.В. Новикова, Р.В. Овчарова, Г.І. Саранцев, Л.Р. Соломко, В.Ю. Стрельников, Н.В. Харитоновна, О.М. Шиян та ін.) наголошують на необхідності розробки проблеми підвищення професійної компетентності вчителя в умовах багаторівневої професійної освіти. Інші дослідники (В.П. Беспалько, А.О. Вербицький, М.В. Кларін,

Я.Л. Коломинський, Г.К. Селевко та ін.) пов'язують рішення проблеми професійного розвитку з технологічною організацією навчання. Відомі британські вчені Дж. Мартин, М. Макклін, Дж. Річардс сформулювали модель вчителя ХХІ століття, формалізація якого забезпечить потребу сучасного освітнього простору в ініціативних, творчих педагогах, які здатні до постійного саморозвитку, самоосвіти, пошуку нових ефективних способів викладання. Питанню формування професійної компетентності вчителя присвячені роботи Д. Бритела, С. Джимеза, Р. Квасниці, В. Ландшеер, М. Леннона, П. Мерсера, М. Робінсона та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас проблема складових професійної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов вивчена недостатньо, у зв'язку з чим виникає протиріччя між вимогами, що суспільство сьогодні висуває до викладачів іноземних мов, та якістю їх професійної підготовки у вищому закладі освіти, показником якої виступає професійна компетентність. Розв'язання цього протиріччя й обумовило вибір теми статті.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ключових професійних компетенцій майбутніх викладачів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. За словником іноземних мов «компетентність» визначається як «володіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку»; «поінформованість, обізнаність, авторитетність».

Проаналізуємо існуючі підходи до дослідження поняття «професійна компетентність» викладача іноземної мови. У сучасній психолого-педагогічній літературі з проблеми професійної компетентності педагога існують різні точки зору. Найчастіше дослідники визначають компетентність, як одну із сходинок професіоналізму, тобто як систему знань, умінь, навичок, способів діяльності, психологічних якостей, необхідних педагогу для здійснення педагогічної діяльності,

виокремлюючи в структурі компетентності певний склад компонентів.

На думку дослідників (В.А. Адольфа, Т.Г. Браже, В.І. Журавльова, С.Б. Єлканова, В.М. Миндикану, Т.В. Новикової, Н.Ф. Талізної), загальна характеристика професійної компетентності свідчить про те, що вона передбачає залучення людини до загального культурного світу цінностей, і саме в цьому просторі людина реалізує себе як спеціаліст, професіонал. На цих підставах визначається структура педагогічної компетентності, яка містить такі компоненти: знання (культурологічні, педагогічні та інші), педагогічні вміння та навички, здатність до самоосвіти й самовиховання, спроможність отримувати від своєї роботи конкретні стабільні результати, що відповідають загальноприйнятим еталонам, здатність вирішувати творчі завдання.

Ряд дослідників визначає професійну компетентність тільки через систему знань, умінь і навичок без урахування мотиваційно-потребної сфери особистості вчителя (В.А. Адольф, А.А. Вербицький, М.К. Кабардов, Н.В. Кузьміна та ін.).

Декілька ширше розглядають професійну компетентність Т.Г. Браже, І.А. Зязюн, А.К. Маркова, В.В. Радул. Так, Т.Г. Браже вказує на те, що професійна компетентність людей, що працюють в системі «людина – людина», визначається не тільки базовими знаннями й вміннями, а й ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світа навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу. У професії вчителя сфокусовано володіння методикою викладання предмета, здатність розуміти й впливати на духовний світ своїх вихованців, повага до них, професійно-значущі особистісні якості. В зміст професійної компетентності І.А. Зязюн включає знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно-значущі якості. До структури професійної компетентності педагога В.В. Радул поряд з базовими (науковими) знаннями й вміннями відносить і ціннісні орієнтації спеціаліста, мотиви його діяльності, стиль взаємовідносин із людьми, з якими він працює, його педагогічну культуру, здатність до розвитку свого творчого потенціалу.

Резюмуючи думки авторів означеного підходу, можна сказати, що професійно компетентний педагог – це той, хто здатний здійснювати педагогічну діяльність, педагогічне спілкування на досить високому рівні, досягаючи позитивних результатів навчання й виховання учнів.

Зазначимо, що зарубіжні дослідники також працюють над питаннями професійної компетентності взагалі й професійної педагогічної компетентності зокрема. Американські вчені багато уваги приділяють питанням професійної компетентності. Так, на думку Д. Бритела, «людина або компетентна, або ні щодо потрібного рівня засвоєння» [2, с. 25]. В науковій літературі США фігурує особлива одиниця виміру знань спеціаліста – період піврозпаду компетентності. Це означає, що через те, що за певний час після закінчення вищого закладу освіти одержані знання застарі-

вають у зв'язку з тим, що з'являється нова інформація, компетентність спеціаліста знижується на 50%.

Американські вчені (Т. Кроул, С. Камински, Д. Поделлі), які вивчають питання педагогічної психології, відзначають, що професіонали відрізняються від інших працівників рівнем компетентності під час прийняття незалежних рішень і вмінням правильно орієнтуватися в усіх питаннях, пов'язаних зі своєю безпосередньою роботою [3].

В наукових дослідженнях Д. Реймонда і Дж. Ричардса проблематика професійної підготовки розглядається як єдність та взаємозв'язок змістовного, психологічного і особистісного аспектів, які реалізуються у процесі підготовки [6]. Згідно моделі вчителя XXI століття, яку розробили британські дослідники (М. Макклін, Дж. Мартин, Дж. Ричардс), сучасний педагог повинен мати професійні, творчі, духовно-моральні і ділові якості, власну орієнтацію педагогічної діяльності, вміння висувати і вирішувати задачі гуманістичної освіти, організовувати сумісний пошук суспільних цінностей і норм поведінки, мати поважне відношення до учнів [4; 5].

Під час професійної підготовки вчителів іноземних мов окрім вищезазначених компетенцій, мовної підготовки і лінгвістичного розвитку, необхідно формувати етнічну толерантність та відкритість по відношенню до представників інших культур. Тобто, під професійною підготовкою майбутніх учителів іноземних мов в Великій Британії розуміють цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічного впливу як під час навчання в аудиторіях, так і під час позакласної роботи, завдяки чому у студентів формуються професійно-значущі і особистісні якості.

Французькі дослідники також працюють над вивченням компетентності спеціалістів. Так, на думку дослідника «мінімальної компетенції» Вівіан де Ландшеєр: «компетентність – це такий рівень навченості, який потрібен громадянам, щоб успішно функціонувати у суспільстві». Вона визначає компетентність як поглиблене знання або засвоєне вміння, а мінімальну компетенцію як особливий рівень знань і умінь.

Канадські науковці (Є. Джимез, М. Леннон, П. Мерсер, Х. Мурей і М. Робінсон) під педагогічною компетентністю розуміють не тільки знання свого предмета (змістовна компетентність), але й педагогічні знання й вміння, до яких входять комунікативність, вибір ефективних методів викладання матеріалу, забезпечення можливості для практики й зворотного зв'язку, вміння працювати з різними учнями.

Швейцарськими вченими був розроблений проект профілю вчителя іноземних мов, в якому виокремлено три види компетентностей: персональна, соціальна та спеціальна, що підпорядковані найбільш важливій для вчителя іноземних мов як повноважного представника, посередника між рідною й іноземною культурами – інтеркультурній компетентності.

Рада Європи виокремлює п'ять базових компетенцій, які сьогодні необхідні спеціалістам [1]. В контексті підготовки викладачів іноземних мов вони набувають особливого значення. Серед них:

- політичні і соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, при-

ймати участь у спільному прийнятті рішень, брати участь у функціонуванні і розвитку демократичних інститутів;

- компетенції, які стосуються життя в полікультурному суспільстві, які покликані перешкодити виникненню ксенофобії, розповсюдженню клімату нетерпимості і сприяючи як розумінню відмінностей, так і готовності жити разом з людьми інших культур, мов та релігій;

- компетенції, які визначають опанування усним та писемним спілкуванням, важливим у роботі і суспільному житті. До цієї групи належить і володіння кількома мовами, що стає все більш актуальним сьогодні;

- компетенції, пов'язані з виникненням суспільства інформації: володіння новими технологіями, розуміння їх сильних і слабких сторін, здібність до критичного відношення до інформації⁴

- компетенції, які реалізують здатність і бажання навчатися протягом усього життя, самовдосконалюватися не тільки у професійному плані, а й в особистісному та суспільному житті.

Відтак, аналіз наукової літератури дозволив нам виявити, що існують різні підходи до розкриття сутності і змісту поняття, що розглядається. Ми вважаємо, що професійна компетентність викладача – це інтегральне утворення особистості, яке включає сукупність когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається. Специфіка компетентності викладача іноземних мов полягає в наявності сформованої іншомовної комунікативної компетенції, яка входить до складу когнітивно-технологічного компонента.

Випускник, який отримав ступінь магістра педагогіки, повинен бути готовий вирішувати освітні та дослідницькі завдання, орієнтовані на науково-дослідну роботу в предметній галузі знань; використовувати сучасні технології збору, обробки та інтерпретації отриманих експериментальних знань; володіти сучасними методами досліджень, які застосовуються в психолого-педагогічній освіті; аналізувати результати навчання в різних типах навчальних закладів; проектувати і реалізовувати в практиці навчання нового змісту навчальних предметів; діагностувати рівень освіченості. Діяльність випускника спрямована на психологічне забезпечення освітніх систем за допомогою надання психологічної допомоги учас-

никам навчально-виховного процесу в освітніх, науково-дослідних установах, сім'ях і т.д.

Випускники магістратури за вказаним напрямком повинні бути підготовлені до виконання наступних видів професійної діяльності відповідно до рівня своєї кваліфікації:

- науково-дослідної;
- викладацької;
- корекційно-розвиваючої;
- консультаційної;
- культурно-просвітницької;
- організаційно-виховної;
- соціально-педагогічної.

Висновки і пропозиції. Відтак, у магістрів-філологів – майбутніх вчителів іноземних мов – мають бути сформовані професійно важливі види компетентності: науково-дослідницька, науково-методична, лінгвістична, комунікативна, загальнонавчальна, загальнокультурна, соціальна, особистісна.

В наш час ми маємо шукати шляхи підвищення професійної компетентності майбутніх викладачів. З цієї ціллю потрібно розробити умови і визначити засоби для розвитку компетентності педагога. Ми вважаємо за необхідне застосування однієї з форм дистанційного навчання – змішаного навчання.

Концепція змішаного навчання базується на ідеї, що в сучасних умовах трансформації системи освіти можна оптимально поєднувати «сильні» сторони традиційного навчання з перевагами дистанційних технологій. Коли значна частина матеріалу засвоюється студентами самостійно в дистанційному компоненті програми або курсу, очні заняття можуть бути більш насиченими та ефективно організованими. Система змішаного навчання пропонує також реальні підходи до рішення однієї з головних задач традиційної освіти: реалізація та розвиток у повному обсязі потенційних можливостей кожного студента.

Підготовка майбутніх викладачів, вдосконалення їх професійної компетентності має бути цілеспрямованою і планованою. Має застосовуватись організований процес педагогічного впливу на основі інтенсивної самостійної роботи суб'єктів пізнавальної діяльності. Завдяки цьому процесу у студентів формуються загально педагогічні, загальнокультурні і іншомовні комунікативні вміння як інтегровані якості особистості майбутнього викладача, їх професійна компетентність, що в подальшому допоможе їм організувати навчання на високому професійному рівні.

Список літератури:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий ред. укр. вид. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Britell J.K. Competency and Excellence // Mimum Competency Achievement Testing / Taeger R.M. & Tittle C.K. (eds.) – Berekley, 2010. – P. 23–29.
3. Crowl T.K., Kaminsky S., Podell D.M. Educational Psychology. Windows on Teaching // Brown & Bench mark publishers. – 2007. – 416 p.
4. Martin J.R. Working with Discourse: Meaning Beyond the Clause / J.R. Martin, D. Rose. – London: Continuum. – 2003. – 375 p.
5. McLean M. Becoming a university teacher: evidence from teaching portfolios (how academics learn to teach) / M. McLean, J.E. Bullard // Teacher Development. – 2000. – Vol. 4, № 1. – P. 79–97.
6. Richards J.C. Professional Development for Language Teachers / J.C. Richards, T.S.C. Farrell. – Cambridge: Cambridge University Press. – 2005. – 378 p.

Баркаси В.В.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

Обоснована необходимость определения ключевых компетенций преподавателей иностранных языков в современном обществе. Определена сущность понятия «профессиональная компетентность преподавателя иностранных языков». Установлено, что на современном этапе у магистров-филологов, будущих преподавателей иностранных языков, должен быть сформирован целый ряд компетенций. Среди них: научно-исследовательская, коррекционно-развивающая, консультационная, культурно-просветительская, организационно-воспитательная и социально-педагогическая. Предложено использование смешанной формы обучения как одного из возможных вариантов повышения профессиональной компетентности будущих учителей иностранных языков.

Ключевые слова: ключевые компетенции, магистры-филологи, научно-исследовательская, коррекционно-развивающая, консультационная, культурно-просветительская, организационно-воспитательная, социально-педагогическая компетенции.

Barkasi V.V.

Mykolaiv V.O. Sukhomlyskyi National University

FUTURE FOREIGN LANGUAGES UNIVERSITY TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCIES IN THE MODERN SOCIETY

Summary

The article presents the research of the foreign language university teacher's key competencies in the modern society. The concept of the notion «foreign language university teacher's professional competence» has been defined. On the basis of the study of scientific literature key competencies of foreign languages master-philologist were defined. They include scientific, research, correcting, consulting, cultural, educational, organizational and social-pedagogical competencies. Blended learning was suggested as one of the ways of foreign language university teachers' competence increase.

Keywords: key competencies, master-philologist, scientific, research, correcting, consulting, cultural, educational, organizational, social-pedagogical competencies.